

**A MAGYAR LGBT SZÖVETSÉG VÉLEMÉNYE
AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETÉRŐL**

2012. március 31.

**magyar lgbt
szövetség**

A Magyar LGBT Szövetség és tagszervezetei áttekintették az új Polgári Törvénykönyv tervezetének társadalmi vitára bocsátott változatát (továbbiakban: a Tervezet). Szövetségünk üdvözlöi, hogy a Tervezet megőrzi a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó hatályos szabályozást, bár annak szövege néhány ponton e területen is pontosításra szorul. Rendkívül problémásnak értékeljük ugyanakkor, hogy a Tervezet a korábban elfogadott Polgári Törvénykönyvvel ellentétben mégsem teszi lehetővé az élettársak számára, hogy partnerük gyermekét örökbefogadják, és továbbra is fennmarad az azonos nemű párok hátrányos megkülönböztetése a gyermeknevelés területén. Szintén módosításra szorulnak a Tervezet hátrányos megkülönböztetésre, illetve a személyiségi jogok érvényesítésére vonatkozó rendelkezései.

BEJEGYZETT ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT

A bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményét a magyar jogba a 2009. évi XXIX. törvény vezette be. E családjogi intézmény néhány kivételtől eltekintve a házassággal azonos jogokat és kötelezettségeket biztosít az anyakönyvvezető által összeadott azonos nemű párok számára. Az Alkotmánybíróság 154/2008. (XII. 17.) határozata szerint „[a]z azonos nemű személyek számára azonban, akik az Alkotmány alapján házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak az Alkotmány korlátai között biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja”. A bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének biztosítása az azonos nemű párok számára tehát az Alkotmányból levezethető jogalkotói kötelezettség, e téren a jogalkotónak mérlegelési joga nincs. Az Alkotmánybíróság hivatkozott határozatában azt is kimondta, hogy míg a házasságkötés jogával rendelkező különemű párok esetén az Alkotmány nem teszi lehetővé egy a házassággal szinte minden tekintetben megegyező jogintézmény létrehozását, ez a tilalom az azonos nemű párok esetén nem következik az Alkotmányból („[c]sak az ő [különemű párok] esetükben nem lehet alkotmányosan létrehozni egy, a házassággal „majdnem” azonos tartalmú más jogviszonyt”). Sőt, az Alkotmánybíróság 32/2010. (III. 25.) határozatában ennél is tovább ment: a strasbourg-i Emberi Jogok Európai Bíróságának és más európai alkotmánybíróságok gyakorlatára hivatkozva az AB megjegyezte: „[n]emzetközi példák utalnak továbbá arra, hogy egyes esetekben akár a diszkrimináció tilalmába is ütközhet az, ha a jogalkotó nem kezeli azonosan a bejegyzett élettársakat a házastársakkal.”

A Tervezet a Parlament által 2009. november 9-én elfogadott Ptk. megoldásához hasonlóan a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó alapvető rendelkezéseket a Ptk. családjogi könyvében helyezi el (Negyedik könyv, IV. rész), ugyanakkor megőrzi a bejegyzett élettársi kapcsolat részletszabályait tartalmazó külön törvényt. Szemben a Parlament által elfogadott változattal, a Tervezetben a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményével foglalkozó rész nem közvetlenül a házassággal foglalkozó rész után, hanem az élettársi kapcsolatról szóló rész után helyezkedik el. Ez a sorrend dogmatikailag hibás: a bejegyzett élettársi kapcsolat formailag és tartalmilag is sokkal inkább a házassághoz áll közel, ezért azt a házasságot követő rész után érdemes elhelyezni.

A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló külön törvényre hivatkozást a Tervezet 4:104. §-a tartalmazza, amely szerint „[a] bejegyzett élettársi kapcsolat létrejöttének és megszűnésének részletes szabályairól törvény rendelkezik.” A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló külön törvény azonban nemcsak a létrejövetel és a megszűnés kérdéseiről rendelkezik, de tartalmazza az ún. sommás utalószabályt (3. § (1) bekezdés), amely a jogrend egésze

számára – néhány kivételtől eltekintve – előírja a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat egyenértékűségét. Ennek révén a bejegyzett élettársakat a házastársakkal azonos adójogi, munkajogi, szociális, bevándorlási, honosítási stb. kedvezmények illetik meg, illetve ugyanazok az eljárási szabályok (pl.: tanúvallomás megtagadásának joga, összeférhetlenségi szabályok) is vonatkoznak rájuk, mint a házastársakra. A külön törvény tartalma tehát jóval tágabb, mint arra a 4:104. § alapján következtetni lehetne. Javasolt mindezek alapján a Parlament által korábban elfogadott szövegjavaslatot átvenni, amely szerint: „[a] bejegyzett élettársi kapcsolat részletes szabályairól külön törvény rendelkezik”.

Míg a bejegyzett élettársi kapcsolat családjogi hatásait a 4:103. §, öröklési jogi hatásait pedig a 7:23. § (4) bekezdése, 7:28. § (3) bekezdése, a 7:43. §. (5) bekezdése, 7:46. §, a 7:51. § (3) bekezdése, a 7:64. §, illetve 7:77. § (2) bekezdése megfelelően rendezi, a Tervezet számos olyan szöveghelyet tartalmaz, ahol a bejegyzett élettársi kapcsolat a házastárs mellett nem kerül nevesítésre, és a sommás utalószabály (4:103. §) hatálya nem terjed ki rá. Így például érthetetlen, hogy miért nem kitagadási ok, ha a kötelesrészre jogosult az örökhagyó bejegyzett élettársának életére tör (7:80. § (1) c)), valamint hogy miért nem szükséges az örökbefogadáshoz hozzájárulnia az örökbefogadó bejegyzett élettársának (4:129. § (1)), akinek egyébként később a gyermeket el kell tartania (4:206.§ a 4:103. § alapján). Nem tiszta továbbá, hogy pl. a 4:103. § „a házastársak jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályok” fordulata kiterjed-e például a közös gyámság lehetőségére (4:239. §), a gyermeknek a szülő (volt) házastársára, illetve a házastársnak a (volt) házastársa szüleire vonatkozó tartási kötelezettségére (4:206. §), illetve a tartás sorrendjére vonatkozó rendelkezésekre (4:210. §).

Mint arra a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény vitájában felhívtuk a figyelmet (*A Magyar LMBT Szövetség véleménye a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló T/8847. sz. törvényjavaslatról*, 2009. március 9.) véleményünk szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság között a névviselés, az örökbefogadás és a mesterséges megtermékenyítés kapcsán előírt eltéréseknek sem alkotmányos, sem racionális alapja nincs, ezért ezen eltérések elhagyását javasoljuk. Az Alkotmánybíróság fentebb idézett véleménye (32/2010. (III. 25.) ABH) szerint ezen különbségek az Alaptörvény által tiltott, „egyéb helyzet” szerinti megkülönböztetésnek minősülhetnek.

Ezt erősíti meg az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága CM/Rec(2010)5 számú, a szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló diszkrimináció elleni küzdelemről szóló, Magyarország által is elfogadott ajánlásának 24. pontja, amely hangsúlyozza, hogy „[a]hol a tagállami jogalkotás elismeri a bejegyzett élettársi kapcsolatot, a tagállamoknak törekedniük kell arra, hogy a jogi státuszuk, valamint jogaik és kötelezettségeik azonosak legyenek az összehasonlítható helyzetben lévő heteroszexuális párokéval”. Az Európai Unió Bírósága több esetben (Maruko-ügy (C-267/06), Römer-ügy (C-147/08)) is megállapította, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság közötti különbségek az Európai Unió jogának a szexuális irányultság szerinti hátrányos megkülönböztetést tiltó rendelkezéseibe ütköznek.

Mindezek alapján javasoljuk:

- **a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó rendelkezések közvetlenül a házasságra vonatkozó rendelkezések után helyezkedjenek el;**

- a külön törvényre vonatkozó utalás térjen ki a külön törvényben meghatározott további jogkövetkezményekre is;
- a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat közötti eltérések kerüljenek törlésre;
- ennek elutasítása esetén a szöveg tegye egyértelművé, hogy a 4:103 (2) bekezdésben jelzett kivételeken túl a Ptk. valamennyi házastársakra vonatkozó rendelkezése vonatkozik a bejegyzett élettársakra is.

PARTNER GYERMEKÉNEK ÖRÖKBEOGADÁSA

A Tervezet a Parlament által 2009. november 9-én elfogadott szövegváltozattal szemben nem teszi lehetővé az élettársak számára, hogy partnerük gyermekét örökbefogadják. A Polgári Törvénykönyv korábbi tervezeteiben ez a rendelkezés még nem szerepelt, ám a civil és szakmai szervezetek széles koalíciójának nyomására a végleges szövegbe az alábbi rendelkezés került:

3:130 (2) A gyámhatóság az (1) bekezdésben foglalt eseteken kívül is a szülő életében engedélyezi az élettársi kapcsolatban élő személy kiskorú gyermekének a gyermeket vele tartósan együtt nevelő élettársa által történő örökbefogadását, ha ahhoz az örökbefogadó élettársa hozzájárul, a törvényben meghatározott egyéb feltételek teljesülnek és az örökbefogadás a gyermek érdekében áll.

A Tervezet ezt a lehetőséget megszüntetné, nagyszámú gyermeket nevelő élettársat fosztva meg ezzel a jogbiztonságot jelentő örökbefogadás lehetőségétől. A Tervezet 4:132. § (2) bekezdése ugyanis kimondja, hogy az örökbefogadás fennállása alatt a gyermeket csak az örökbefogadó házastársa fogadhatja örökbe, illetve a 4:141. § (2) bekezdése értelmében közös gyermeké fogadás csak három esetben lehetséges: a házaspár általi együttes örökbefogadás, a házaspár általi egymást követő örökbefogadás, valamint a házastárs vérszerinti gyermekének örökbefogadása esetén. A szabályozás következménye, hogy a nem házasságban élő párok (bejegyzett élettársak, élettársak) esetében a gyermeket csupán az egyik (vérszerinti vagy örökbefogadó) szülőjéhez fűzi törvényes kapcsolat, annak ellenére, hogy a gyermeket a pár egyébként közösen neveli.

A hatályos családjogi törvényt e téren mindenben átvevő törvényjavaslat egy korábbi, ma már meghaladott koncepció alapul, amely a *Gyermekek örökbefogadásáról szóló európai egyezmény* 1967-ben elfogadott változatában tükröződik, és amely a közös gyermeké fogadást csak a házaspárok esetében teszi lehetővé. Az Európa Tanács Miniszterek Tanácsa azonban 2008. május 7-én elfogadta a *Gyermekek örökbefogadásáról szóló európai egyezmény* új változatát, amely kimondja, hogy az örökbefogadást mindenképpen lehetővé kell tenni a különmemű házaspároknak, a különmemű bejegyzett élettársaknak, valamint egyéneknek. Az egyezmény ezen kívül lehetővé teszi a részes államoknak, hogy a közös gyermeké fogadás lehetőségét biztosítsák az azonos nemű házastársaknak és bejegyzett élettársaknak, illetve nemtől függetlenül az élettársaknak. Az egyezmény szövegében végbement változás tükrözi az elmúlt évek nemzetközi jogalkotási tendenciáját: egyre több ország teszi a párkapcsolati formától függetlenül lehetővé a közös gyermeké fogadást.

Ez az álláspont tükröződik a strasbourg-i Emberi Jogok Európai Bírósága 2007. december 13-án kelt, *Emonet és mások kontra Svájc* ügyben hozott ítéletében. A Bíróság megállapította, hogy Svájc azon gyakorlata, hogy egymással házassági kötelékben nem álló párok (élettársak) számára nem teszi lehetővé a partner gyermekének örökbefogadását,

sérti az Európai Emberi Jogok Egyezményének 8. cikkét, amely védi a magán- és a család élethez fűződő jogot. A Bíróság érvelése szerint 8. cikk védelme „nem korlátozódik a házasságon alapuló családi kapcsolatokra, hanem magában foglalja az olyan *de facto* családi kapcsolatok is, ahol a felek házasságkötés nélkül élnek együtt”. Svájc azon védekezésére, hogy a felek elkerülhették volna a felmerült problémát, ha megházasodnak, a Bíróság így reagált: „nem a nemzeti hatóságok feladata, hogy az érintettek helyett eldöntsék, milyen formában kívánják közös életüket leélni.” Mindezek alapján a Bíróság megállapította, hogy „a panaszosok családi életének tiszteletben tartása azt kívánta volna, hogy mind a biológiai, mind a szociális körülményeket figyelembe vegyék. (...) Ezen tényezők figyelmen kívül hagyása az összes érintett kívánságának ellent mondott, és végeredményben senkinek az érdekét sem szolgálta.”

Az élettársak (és bejegyzett élettársak) örökbefogadási lehetőségét kizáró szabályozás mögött minden bizonnyal az a megfontolás áll, hogy a jogalkotó meg kívánja akadályozni, hogy a gyermeknek két azonos nemű szülője legyen. Fel kell azonban hívnunk a figyelmet, hogy ez a (gyakran politikai viták tárgyává váló) kérdés egy alapvető félreértésen alapul: az azonos nemű párok számára legjelentősebb kérdés nem a szülei által elhagyott („állami gondozott”) gyermekek örökbefogadásának kérdése, hanem hogy az azonos nemű pár által egyébként is nevelt, a pár egyik tagjához vérségi kapcsolattal kötődő gyermeket mindkét őt nevelő szülőjéhez törvényes kapcsolat fűzze. A kérdés tehát nem az, hogy azonos nemű szülők nevelik-e a gyermeket (az örökbefogadás lehetőségétől függetlenül a gyermeket azonos nemű szülők nevelik), hanem hogy a gyermeket mindkét szülőjéhez törvényes kapcsolat köti-e. Álláspontunk szerint a gyermek érdekeit mindenképpen az szolgálja, ha a törvény elismeri az őt egyébként is nevelő – nem vérszerinti – szülővel fennálló kapcsolatot, ezért javasoljuk, hogy az egyezmény nyújtotta lehetőséggel élve a Ptk. mind az élettársak, mind a bejegyzett élettársak esetében tegye lehetővé az örökbefogadást, különösen a partner gyermekének örökbefogadását.

Az elmúlt években egyértelmű tudományos konszenzus alakult ki arról, hogy a szülők szexuális irányultsága nem befolyásolja hátrányosan a gyermek fejlődését. Az Amerikai Pszichológiai Társaság 2005-ben kiadott egy több mint 100 empirikus tanulmány alapján készített áttekintést,¹ amelyben megállapította: egyetlen kutatás sem támasztja alá, hogy a homoszexuális szülők gyermekei bármilyen szempontból hátrányosabb helyzetben lennének, mint a heteroszexuális párok gyermekei. Hasonló eredményre jutott az a két amerikai szociológus is, aki 21, 1981 és 1998 között megjelent tanulmányt hasonlított össze: úgy vélik, valamennyi releváns kutatás arra a következtetésre jutott, hogy a szexuális orientációnak nincs jelentősége a szülői alkalmasság szempontjából, és nincs alapja annak, hogy a szülők szexuális orientációját a gyermek érdekeire tekintettel figyelembe vegyék.² Ezt a következtetést több európai (spanyol, belga, francia, svéd, holland, német) kutatás is megerősítette. Az elmúlt évek során a legjelentősebb szakmai szervezetek mind az azonos nemű párok örökbefogadását támogató állásfoglalásokat tettek közzé: a 60.000 tagot számláló Amerikai Gyermekgyógyászok Szervezete 2002-ben, a 35.000 tagot számláló Amerikai Pszichiátriai Társaság szintén 2002-ben, a 150.000 tagot számláló Amerikai Pszichológiai Társaság 1976 óta többször, legutóbb 2004-ben tett állásfoglalást az azonos nemű párok örökbefogadása mellett. Hasonló állásfoglalásokat adott ki az Örökbefogadható

¹ <http://www.apa.org/pi/parent.html>

² Judith Stacey, Timothy Biblarz: (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, vol. 66, issue 159, 2001, 176 o.

Gyermekek Észak-Amerikai Tanácsa, a Brit Örökbefogadással és Nevelőszüléssel Foglalkozó Szervezetek Egyesülete, a Kanadai Pszichológiai Társaság, a Madridi Pszichológusok Szakmai Kollégiuma. Mindezek alapján egyértelműen megállapítható a szakmai szervezetek egyöntetűen az azonos nemű párok gyermeknevelése, örökbefogadása mellett állnak.

Ezt az álláspontot fogadta el a strasbourg-i székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága 2008. január 22-én kelt, *E. B. kontra Franciaország* ügyben hozott ítélete is. A kiemelt fontosságúnak ítélt ügyben a Bíróság Nagykamara járt el, amely megállapította: sérti az Európai Emberi Jogok Egyezményének 8. cikkét, hogy egy leszbikus párkapcsolatban élő nő örökbefogadási kérelmet a kérelmező homoszexualitása miatt elutasították. A Bíróság kimondta, hogy „a 8. cikk hatálya alá tartozó jogok tekintetében a szexuális irányultság szerinti megkülönböztetés csak különösen meggyőző és nyomós érvek alapján igazolható”. A francia állam az „ellenkező nemű példakép” hiányával kívánta alátámasztani a megkülönböztetést, a Bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy „a Kormány érvelése sem nem elég meggyőző, sem nem elég nyomós ahhoz, hogy ez alapján meg lehessen tagadni az örökbefogadás engedélyezését”. Álláspontunk szerint a Bíróság azáltal, hogy elismerte egy azonos nemű párkapcsolatban élő (minden egyéb tekintetben arra alkalmas) személy jogát arra, hogy örökbe fogadjon, kimondta, hogy a gyermek érdekeit nem sérti, és ezért nem korlátozható az, hogy a gyermeket azonos nemű szülők neveljék. Fontos kiemelni, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság közötti megkülönböztetés esetleges alkotmányellenességének kérdését felvető Alkotmánybírósági határozat (32/2010. (III. 25.) határozat) pont ezt a strasbourg-i ügyet említi, amely előrevetíti, hogy az Alkotmánybíróság az örökbefogadás területén a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat között fennálló különbségeket alkotmányellenesnek ítélni.

A partner gyermekének örökbefogadását tiltó magyar szabályozás egyértelműen szembe megy a nemzetközi trendekkel és a kialakuló európai konszenzussal: az elmúlt években számos európai és Európán kívüli ország tette lehetővé az örökbefogadást azonos nemű pároknak. Az azonos nemű pároknak lehetőségük van örökbe fogadni partnerük gyermekét Andorrában, Belgiumban, Dániában, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Hollandiában, Izlandon, Izraelben, Lichtensteinben, Norvégiában, Németországban, Spanyolországban, Svájcban, Szlovéniában, Svédországban, Uruguayban, valamint Ausztrália, Kanada, és az Egyesült Államok egyes tartományaiban/államaiban.

Szövetségünk szerint a legmegfelelőbb szabályozás az örökbefogadás teljes megnyitása lenne az azonos nemű párok előtt, különösen fontosnak ítéljük azonban, hogy a már most is gyermeket nevelő párok számára alapvető jelentőségű partner gyermekének örökbefogadása mihamarabb lehetővé váljon. Véleményünk szerint az ilyen örökbefogadások jelentős társadalmi ellenállással sem találkozhatnak, hiszen ebben az esetben olyan gyermek helyzete rendeződne jogilag, akit egyébként is az azonos nemű pár nevel.

Az örökbefogadás mellett szintén fontos kérdés, hogy milyen módon vehet részt a gyermek nevelésében a gyermekkel szülői kapcsolatban nem álló (őt örökbe nem fogadó) partner. A Tervezet számos külföldi példához hasonló módon kimondja, hogy a gyermekkel tényleges családi kapcsolatban álló személy részt vehet a gyermek gondozásban és nevelésben (4:162. §). Példaértékűnek tartjuk az angol szabályozást, ahol a szülők a bíróságtól kérhetik a szülői felügyeleti jog illetén megosztásának elismerését. Véleményünk szerint, ha a

jogalkotó nem is kívánja bírósági hatáskörbe utalni a szülői felügyeleti jog ilyen típusú megosztását, mind az érintettek, mind harmadik személyek számára fontos lenne lehetőséget teremteni arra, hogy a felek e kérdést egyértelmű és jogilag kikényszeríthető formában rendezhessék. Egy ilyen lehetőség lenne, ha a felek közokiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglalhatnák arra vonatkozó megállapodásukat, hogy a gyermekkel tényleges családi kapcsolatban álló személy mely jogok és kötelezettségek gyakorlásában vehet részt. Amellett, hogy ez lehetőséget teremtene a pároknak, hogy átgondolják mennyiben kívánják megosztani a gyermeknevelési teendőket, egyben megkönnyítené a gyermeket ténylegesen nevelő szülő gyermekhez fűződő viszonyának bizonyítását harmadik fél (iskola, egészségügyi intézmény stb.) számára.

Mindezek alapján javasoljuk:

- **a jogszabály tegye lehetővé a partner gyermekének örökbefogadását az élettársak és a bejegyzett élettársak számára;**
- **a jogszabály tegye lehetővé, hogy a szülő és a gyermekkel tényleges családi kapcsolatban álló személy okiratba foglalhassák, mely jogok és kötelezettségek megosztásában egyeznek meg.**

HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

A hatályos Polgári Törvénykönyvvel szemben a Tervezet a személyiségi jogok nevesítése során nem az „egyenlő bánásmód követelményének megsértése”, hanem a „hátrányos megkülönböztetés” kifejezést használja, szembe menve ezzel a 2003-ben bevezetett egységes terminológiának.

Az „egyenlő bánásmód követelménye” fordulatot az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény vezette be a magyar jogrendszerbe. A törvény célja az volt, hogy a jogrendszerben elszórt antidiszkriminációs rendelkezések helyét egy koherens szabályozás vegye át. A törvény az egyenlő bánásmód követelményének megsértését a közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetésre, a zaklatásra, a jogellenes elkülönítésre és a megtorlásra kiterjedően határozza meg, majd a különböző ágazati jogszabályokban már csak az egyenlő bánásmód követelményére utal. Mint a fentiekből megállapítható, az „egyenlő bánásmód követelményének megsértése” a „hátrányos megkülönböztetésnél” tágabb fogalom; a Tervezet tehát a hatályos szabályozáshoz képest jelentősen szűkíti a Ptk. által a személyiségi jogok megsértésének minősített magatartásformák körét.

További problémát jelent, hogy míg az egyenlő bánásmódról szóló törvény a vonatkozó európai uniós kötelezettségeknek (2000/43/EK irányelv) megfelelően társadalmi és érdek-képviselői szervezeteknek is lehetővé teszi az egyenlő bánásmód követelményének megsértése esetén közérdekű igényérvényesítés keretében személyiségi jogi per indítását, erről a lehetőségről a Tervezet nem tesz említést.

Mindezek alapján javasoljuk:

- **az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének szerepeltetését a nevesített személyiségi jogok között;**
- **a társadalmi és érdek-képviselői szervezetek közérdekű igényérvényesítési jogának biztosítását.**